



ՆԱԿՈՐ ԶՅՈՍԵՅԱՆ

Բանասիրական գիությունների յեկնածու

ՆՈՐԱՆԱՅՑ ՄԻ ԷՋ ՆԻԿՈՂԱՅՈՍ ԱՂՈՆՅԻ ԿՐՈՆԱԳԻՏԱԿԱՆ ԺԱՌԱՆԳՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԻ

Անցյալի պատմագիտական ժառանգության հայտնաբերումը, հրապարակումն ու լուսաբանությունը օգտակար ու գնահատելի է երկու տեսակետից. մախ՝ այն մեծապես կարող է նպաստել գիտության զարգացմանը, եւ երկրորդ՝ երախտիքի մի տուրք է, որով հետագա սերունդները փորձում են հատուցել իրենց վաստակաշատ մախնյաց առջև ունեցած պարտքը: Այս երկյակ նպատակին է հետամուտ XX դ. հայ պատմագիտության սյուներից մեկի՝ Նիկողայոս Աղոնցի «Պատկերների խնդիրը» անտիպ մնացած աշխատության լույս ընծայումը (Երևանի Պետական Համալսարանի հրատ., 2003 թ.): Այն հրատարակության է պատրաստել ու ծանոթագրել ճանաչված պատմաբան, Երևանի Պետական Համալսարանի և Ս. Էջմիածնի Գևորգյան Հոգևոր Ընթարանի դոցենտ Պետրոս Հովհաննիսյանը:

Գրքի հրապարակումն իրականացվել է՝ խմբագրությամբ, «արդեամբ եւ ծախիւք Աստուածաբանութեան ֆակուլտետի դեկան, դոկտոր, պրոֆեսոր Ծախէ արքեպիսկոպոս Աճեմեանի»: Սա Պ. Հովհաննիսյանի հերթական աղոնցագիտական հրապարակումն է: Ինչպես այս, այնպես էլ սրան մախորդած հրապարակումները¹ ներկայացնում են մեծանուն պատմաբանի գիտական վաստակի տարբեր երեսները: «Նիկողայոս Աղոնցի կրոնագիտական ժառանգությունը» խորագրով ներածության մեջ (էջ 5-14) Պ. Հովհաննիսյանն ուրվագծում է պատմաբանի գիտական ժառանգության ընդհանուր պատկերը: Ներկայացնելով մեծ գիտնականի կրոնագիտական վաստակը՝ մախ խոսքը մասնավորում է խնդրո ա-

¹ «Հայկական հարց», Եր., 1996, «Մի էջ կաթողիկոսության մերձավոր անցյալից», «Ամենայն Հայոց Կաթողիկոս խորեան Ա-ի հիշատակին» «Հայկազեան հայագիտական հանդես», Հտ. ԺԼ, Բելյուր, 1997, էջ 266-278: «Միհրդատ Նվպատոր, Տիգրան Մեծ», «Պատմաբանասիրական հանդես», 2001, N 2, էջ 279-290: «Դավիթ Կյուրոպաղատ», անդ, 2002, N 3, էջ 3-37:

վերաբերյալ ավանդագրույցները սկիզբ են առել պատկերապաշտության տարածումից հետո միայն: Նա ասում է, որ «Աբգար թագավորին դրկված պատկերի հրաշագործության մասին գիտե VI դարի պատմագիր Եվագրիոս» (էջ 17): Միհնդեո, ինչպես հայտնի է, այդ հրաշագործության մկարագրությունն ու Քրիստոս-Աբգար մամակագրությունը բերված են Եվսեբիոս Կեսարացու (+339), Եփրեմ Ասորու (+373), Մովսես Խորենացու երկերում³: Սա ինքնին ցույց է տալիս, որ այդ ավանդագրույցները հրապարակ են եկել ոչ թե ի հետևանք պատկերապաշտության, այլ, ընդհակառակը, վերջինս սկզբնավորվել և աստվածաբանորեն արդարացվել, զորացել է այդ ավանդագրույցների հիման վրա:

Աշխատության մեջ ամենայն իրավամբ պատկերամարտական շարժման ակունք է մկատվում միաբնակ, եվտիքյան քրիստոսաբանությունը, որը շեշտը դնում է Քրիստոսի աստվածային բնության վրա, ինչը ստվերի մեջ թողնելով մարմնացման ու մարդեղացման խորհուրդը, ինքնին բացառում է Քրիստոս Աստծո որևէ պատկերագրում: Փիլոքսենյան, Սևերյան միաբնակ մեկնաբանության համաձայն, Քրիստոսի մարդկային բնության յուրաքանչյուր շեշտում կամ զատորոշում պարզիպարզո մշանակում է մետոքականություն: Այս հիմամբ Քրիստոսի պատկերագրումը դառնում է մերժելի: Միհնդեո պատկերահարգների և պատկերապաշտների համար Քրիստոս Աստծո պատկերագրումն արդարացվում է Բանի մարմնավորման իրողությամբ⁴:

Պատմագիտական ընդհանուր ետնախորքի վրա հեղինակն արձանագրում է պատկերամարտությունը խթանող երկու կարգի խնդրահարույց իրողություններ՝ արտաքին և ներքին. արտաքինը պատճառաբանված էր օտար կրոններով (հրեական, մահմեդական) և մասնավորաբար պավլիկյան աղանդով, ներքինը՝ Աստվածաշնչական, քրիստոսաբանական, ներեկեղեցական տեսություններով: Արտաքին ազդակների, հատկապես պավլիկյան աղանդի պատկերամարտական գործունեության փաստագրումով Ադոնցը գալիս է այն իրատես եզրակացության, որ «շարժումը ազգայնական դրոշակ չունեի, այլ ազատամտական երևույթ էր» (էջ 26): Սրանով հեղինակը կամխում է պատմագիտության մեջ ընդունվելիք այն տեսակետը, թե պավլիկյանների կողմից (հարկավ՝ ժամանակավորապես) հովանավորվող պատկերամարտական շարժումն ուներ քաղաքական բնույթ. այն միտված էր ոչ միայն սահմանափակելու Եկեղեցու մյութական միջոցները, այլև տիրելու դրանց⁵: Պատմաբանը խոսում է մաս հակառակ կուսակցության կեցվածքի մասին և, ի դեմս պատկերապաշտության խոսափող Հովհան Դամասկացու, ներկայացնում պատկերապաշտության աստվածաբանական հիմունքները, որոնց շնորհիվ կարելի կլինեի հաստատել մյութական (և ոչ միայն մյութական) միջոցների մկատմամբ Եկեղեցու իրավասությունը: Այն իրականություն դարձավ 787 թ. «Երթերորդ Տիեզերական» հորջորջված Նիկիո Բ ժողովում, որը պատկերների հանդեպ դրական վերաբերմունքն արդարացրել է

³ Стів Е. Н. Мешерская, Легенда об Авгаре – Раннесирийский литературный памятник, М., 1984. с. 6, Պատմություն հայոց, Գիրք Բ, գլ. ԼԱ-ԼԲ:

⁴ Հայ իրականության մեջ այդ աստվածաբանորեն հիմնավորված է վրթանես Բերթողի, Հովհան Օձնեցու երկերում:

⁵ Стів М. Я. Сюзумов, Проблемы иконоборчества в Византии, «Учен. Зап. Свердлов, гос. пед. инт-та», 1948, т. IV, с. 48-110. З. В. Удальдова, Византийская культура, М., 1988, с. 84.

յունը՝ «հուսալով, որ հայերը կընդդիմանային և կկորցնեին ժողովրդի աչքում իրենց մեծ հռչակն ու հմայքը» (նշվ. հրատ., էջ 63): Սակայն Թեոկտիստոսի հաշիվները չիրականացան. հայ վերնախավը հանդես բերելով ողջախոհ մոտեցում՝ իր պատկերամարտական դիրքերը զիջեց և դրա շնորհիվ պահպանեց արքունիքում ունեցած բարձր դիրքը:

IX դարի երկրորդ կեսին պատկերամարտական շարժումն ապրում է իր մայրամուտը. աստիճանաբար վերանում են մրա «հիմնական կառույցները»: Այն մեկընդմիջտ դատապարտվեց Կ. Պոլսի 869 թ. եկեղեցածողովում, որն օրինականացրեց 787 թ. ժողովի որոշումները: Սակայն իսպառ հաղթահարված չէր պատկերամարտական մտածողությունը: Ադոնցն իրավացիորեն վերջինիս առկայությամբ է բացատրում այն, որ «եկեղեցուց վերացան քանդակագործ պատկերները» (էջ 69): Պատկերամարտության ազդեցությամբ հասարակության գիտակից զանգվածն ի մտի ունենալով ստորին խավի մոտ տարածված հոռի սովորությունը (տե՛ս նշվ. աշխ., էջ 81, ծմթ. 56)՝ պատկերապաշտության մեջ տեսնում էր հեթանոսական մլոթապաշտություն, որի պատճառով այդ խավը հավանություն տալով սրբապատկերների կիրառմանը՝ բացառում էր մրանց հանդես պաշտամունքը: Այս գիտակցությամբ էր շարադրված Միքայել Բ Կակազի՝ ֆրանկների կայսր Լյուդովիկոս Ա Բարեպաշտին (781-840 թթ.) ուղղված մամակը, գիտակցություն, որ հայ իրականության մեջ, հանձին Ամանիա Սանահնեցու (XI դ.) և Հովհաննես Սարկավազի (+1129) երկերի, պետք է ստանար իր աստվածաբանական սահմանումն ու հիմնավորումը:

Ն. Ադոնցի աշխատությունն ավարտվում է հետևյալ նախադասությամբ. «Մշմարտությունը միջին ուղու վրա էր՝ պատկերահարգություն և ոչ պատկերապաշտություն» (էջ 69): Սրանով հետազոտողը հստակորեն արտահայտում է իր վերաբերմունքը երևույթի նկատմամբ. պատկերահարգությանը տրված դրական գնահատականն ըստինքյան ենթադրվող դրական արժեվորումն է Հայ Եկեղեցու պատկերահարգական աստվածաբանության:

Ն. Ադոնցի այս աշխատությունն իր ուսանելի նպաստն է բերում ոչ միայն տվյալ շրջափուլի եկեղեցաքաղաքական պատմության, այլև մշակույթի, արվեստի աստվածաբանության ակունքների հետազոտման գործին: